

УДК 343.9(477)

Євген Миколайович ПАЩЕНКО,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Злочинність проникає у всі прошарки нашого суспільства, всі його соціальні сфери. Не є виключенням і Збройні сили. Цей вид злочинності знаходиться в центрі уваги, як політиків, так і громадськості. Чим вище рівень такої злочинності, тим менше можливостей використання армії у вирішенні зовнішньополітичних і внутрішніх проблем. Це особливо актуально в часи, коли Україна веде неоголошену війну, як із внутрішнім, так і зовнішнім ворогом. Заходи протидії злочинності військовослужбовців і особливо її насильницькому виду, повинні мати належне наукове забезпечення. Воно повинно починатись з визначення поняття насильницького злочину військовослужбовців та встановлення його кримінологічних ознак. Це дозволить розробити належні заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання цьому небезпечному явищу.

Поняття насильницького злочину військовослужбовців формується з двох важливих складових. А саме, ознак насильницького злочину, які визначено в науках кримінально-правового циклу і ознак особи, яка вчиняє ці злочини – військовослужбовця. Розглянемо ці ознаки.

У кримінальному праві та кримінології немає єдності думок стосовно того, які категорії злочинів слід визнавати насильницькими. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, які мають безпосереднім об'єктом особу. Інші вважають, що до них відноситься і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не тільки особа, наприклад, розбій, вимагання тощо. Треті взагалі вважають, що термін насильницький злочин слід замінити на агресивний злочин, як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані з нанесенням різноманітної шкоди не тільки особі, а й іншим об'єктам.

А. І. Алексєєв вважає, що головною ознакою насильницького злочину є насильство над потерпілим (жертвою), яке розуміється як незаконне застосування сили, примусове, тобто такий вплив, що вчиняється проти волі іншої особи. До насильницької злочинності він відносить діяння, які посягають на різні об'єкти, але пов'язані єдиною мотивацією (насильницькою або агресивно-насильницькою) [1, с. 229].

А. Ф. Зелінський вважає, що ті злочини, які завжди називають насильницькими відносяться до категорії агресивних. До цієї категорії він включає не тільки суспільно небезпечні діяння, які посягають на особу, а й інші злочини, які наносять шкоду, наприклад, так званий вандалізм. На думку вченого, агресивними злочинами визнаються передбачені кримінальним законодавством дії, які виражають деструктивні (руйнівні) тенденції винних осіб, які мотивовані ворожістю та ненавистю до людей, суспільства, речам, природі і переслідують мету заподіяння їм шкоди [2, с. 172].

Слід зазначити, що відношення злочину до категорії насильницьких не залежить від того, що є основним безпосереднім об'єктом цього злочину. Усі вчені погоджуються з тим, що основною рисою насильницьких злочинів є насильство психічне або фізичне. В. В. Лунєєв наголошує на тому, що насильницькі злочини відрізняються від інших саме фізичним (психічним) насильством над потерпілим (жертвою) або погрозою його застосування. Він вважає, що не слід відносити до насильницьких злочинів необережне вбивство. Хоча воно і здійснюється шляхом фізичного впливу на людський організм, за своїм змістом воно не відрізняється від порушень правил безпеки, в результаті яких спричиняється ненавмисна фізична шкода людині, включаючи її смерть [3, с. 193].

У науці немає єдності думок і стосовно визначення кола насильницьких злочинів. Одні відносять до насильницьких злочинів тільки умисні злочини проти життя, усі види тілесних ушкоджень, мордування та зґвалтування. Інші вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити хуліганство, розбій, насильницький грабіж. Треті до насильницьких злочинів відносять всі кримінально карані діяння, які вчиняються за допомогою фізичного насильства або психічного примусу у вигляді погрози застосування насильства.

Неоднозначним є і визначення основних (обов'язкових) ознак насильницьких злочинів. Так, Л. Д. Гаухман вважає, що насильницький злочин завжди характеризується двома обов'язковими ознаками: 1) він повинен бути діянням злочинним, тобто суспільно небезпечним та протиправним, та 2) супроводжуватися насильством або погрозою застосування насильства. При цьому важливо, щоб злочинним було діяння в цілому [4, с. 3].

В. П. Філонов вказує на такі ознаки насильницького злочину: 1) об'єктом посягання є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і забезпечують фізичне і біологічне існування особистості; 2) способом є фізичне та психічне насильство; 3) посягання носить насильницький характер і має підвищену суспільну небезпеку; 4) злочин вчиняється проти волі потерпілого. Злочини які не відповідають хоча б одній з вказаних ознак не відносяться до категорії насильницьких [5, с. 177].

О. М. Джужа до насильницьких злочинів відносить сукупність умисних посягань, які спрямовані на втручання у фізичну і психічну цілісність жертви злочину з метою заподіяння їй смерті або тілесного ушкодження [6, с. 141].

У цілому слід зазначити, що вищенаведені позиції вказують на дійсно основні (визначальні) ознаки насильницького злочину, але вони не охоплюють всіх необхідних ознак. Тому автор пропонує своє бачення поняття насильницького злочину і його основних ознак. На нашу думку, насильницький злочин має наступні ознаки: 1) об'єктом насильницького злочину є життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканність іншої особи (вони можуть бути як основним так і додатковим об'єктом цих злочинів); 2) способом вчинення насильницького злочину може бути як фізичне так і психічне насильство; 3) ці злочини вчиняються поза або всупереч волі потерпілої особи; 4) насильницькі злочини характеризуються ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією; 5) наслідками цих злочинів є фізична, психічна шкода або реальна можливість заподіяння такої шкоди; 6) насильницькі злочини можуть бути вчинені лише умисно.

Щодо другої складової поняття насильницького злочину військовослужбовців, то це ознаки особи злочинця (суб'єкта злочину). Ним є військовослужбовець. Згідно з діючим законодавством, до таких осіб відносяться:

- особи із числа Збройних Сил; особи з інших законних військових формувань;
- особи, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів;
- особи, які відносяться до персоналу військових частин, з'єднань, установ у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні цих частин, з'єднань і установ.

Таким чином, під насильницьким злочином військовослужбовців розуміється суспільно небезпечне, кримінально протиправне умисне діяння, яке посягає безпосередньо або разом і з іншими об'єктами на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканність особи шляхом застосування фізичного (або) та психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією і спричиняє фізичну (або) та психічну шкоду або ставить під загрозу нанесення такої шкоди іншій особі, яке вчиняється військовослужбовцями.

Слід зазначити, що військовослужбовці можуть вчинити два види насильницьких злочинів:

- 1) загальнокримінальні насильницькі злочини;
- 2) військові насильницькі злочини.

Ці злочини різняться особливостями детермінації та інших складових кримінологічної характеристики, що обов'язково повинно бути ураховано при розробці і здійсненні заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання цих видів насильницьких злочинів.

Слід наголосити, що ефективні заходи протидії вказаним двом видам насильницьких злочинів військовослужбовців потребують значних матеріальних коштів, політичної волі, широкої підтримки різних прошарків населення. Якщо українська влада та громадськість зможе сформувати і надати вказані засоби протидії насильницькій злочинності військовослужбовців, то можна сподіватися на позитивні результати в протидії цьому небезпечному соціально-правовому явищу.

Список бібліографічних посилань

1. Алексеев А. И. Криминология : курс лекций. М. : Щит-М, 1998. 340 с.
2. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : моногр. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.

3. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции : моногр. М. : Норма, 1997. 525 с.
4. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления : моногр. М. : Юрид. лит., 1974. 167 с.
5. Филонов В. П. Актуальные проблемы современной криминологии : моногр. Донецк : Донеччина, 1997. 288 с.
6. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ : Прецедент, 2004. 208 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.9

Володимир Володимирович ПИВОВАРОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ДОСЛІДЖЕННЯ «ГРУП СМЕРТІ»: КРИМІНОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ

Використання соціальних мереж стало буденною справою для всіх вікових груп населення України і світу. Окрім позитивних аспектів, які виникають при використанні останніх, неможливо не відмітити ті негативні наслідки і явища які вони породжують. Зокрема, зі стрімким розвитком різноманітних соціальних мереж люди забувають про живе спілкування з рідними та друзями і повністю його замінюють на віртуальне. Виникає «інтернет-залежність», яка все частіше визнається лікарями хворобою і без сумніву здійснює вплив на формування психіки людини. Кримінологам неможливо не відмітити виникнення великої кількості соціальних явищ, детермінованих використанням мережі Інтернет, які мають наслідком перетворенням груп суспільства на хворобливі групи людей зі зміненими життєвими цінностями.

Попри цифрове «нашарування» проблеми, втім вона по суті не є новою для XX–XXI сторіч. Для з'ясування причин формування суїцидальної поведінки в людини (групи людей) пропонуємо звернутися до думок американського соціолога Девіда Філліпса, який ввів термін як «ефект Вертера» ще в XX столітті. «Ефект Вертера» отримав свою назву від назви роману Й. Гете «Страждання юного Вертера», де головний герой вбачає самогубство, як гідний вихід із життєвої кризи. За висновками дослідника, велика група людей, які прочитали роман, скоювали самогубство ідеалізуючи добровільну смерть. Варто уваги, що американський науковець Девід Філліпс вивчав щомісячні дані про самогубство в США з 1948 по 1968 р.р. Він дійшов до висновку, що відразу після публікації на перших шпальтах газет статей про самогубство, число скоєних суїцидів відразу ж збільшується. Він пояснив це тим, що особи в яких в житті виникла подібна ситуація вбачають підказку для вирішення проблеми [1].

Сучасні дослідження дозволяють виділити наступні види кіберсуїцидів [2]:

– комунікативний «flashmob-cybersuicide» (припускає мережне спілкування суїцидально налаштованих осіб, раніше не знайомих між собою, але які поєднуються з метою здійснення колективного самогубства внаслідок укладення між ними віртуального договору через Інтернет). Соціальні медіа-платформи, такі як чатові кімнати та дискусійні форуми, також можуть становити ризик для уразливих груп, впливаючи на рішення щодо самогубства. Зокрема, взаємодії через чат-кімнати або дискусійні форуми можуть здійснювати тиск на людей, заохочувати користувачів до ідолопоклонства тому, хто покінчив життя самогубством, або ж укласти суїцидальні пакти. Пакт про самогубство – це угода між двома та більше людьми, які покінчили життя самогубством в певний час, і часто за допомогою одного й того ж смертельного засобу. Пакт про самогубство, який був певним чином сформований або розвинений через використання Інтернету називають пактом про кіберсуїцид. Ці пакти укладаються, як правило, між повних незнайомих. Використання он-лайн чатів та віртуальних оголошень та форумів може забезпечити невідомий (загрозливий) простір для обміну почуттями з іншими